

Тема 9

Макроекономічні показники в системі національних рахунків

План

- 9.1. Система національних рахунків та її сутність.
- 9.2. Валовий внутрішній продукт. Номінальний і реальний ВВП.
- 9.3. Сіввідношення між основними показниками системи національних рахунків.

9.1. Система національних рахунків та її сутність.

Макроекономіка, також **макроекономія** або **макроекономічна теорія** (від грец. μακρός «великий»; грец. οἶκος, «дім» та грец. νόμος, «закон») – наука, що вивчає закономірності функціонування національної економіки, тобто функціонування економіки країни в цілому (або її частини, галузі), такі загальні процеси і явища як інфляція, безробіття, бюджетний дефіцит, економічне зростання, державне регулювання тощо.

Макроекономіка оперує такими поняттями як ВВП, ВНП, сукупний попит, сукупна пропозиція, платіжний баланс, грошові ринки товарів і праці, використовуючи агреговані показники. Вперше термін використаний в 1933 році.

Для того, щоб оцінити стан національної економіки уряд держави обчислює сукупні економічні показники, які мають назву – національні рахунки. Коли Україна перебувала у складі СРСР – національний продукт обчислювався на основі так званої системи Балансу народного господарства, що буда запроваджена в 20-ті роки ХХ століття та поділяла національну економіку на дві частини: матеріальне виробництво (сільське господарство, промисловість) та невиробничу сферу, яка є непродуктивною.

В Україні Система національних рахунків (СНР) реально почала створюватися в 1992 – 1993 рр. під егідою статистичної комісії ООН. Такою системою сьогодні користується більшість країн світу, зокрема Україна. Це зумовлено необхідністю ведення єдиної статистики з метою уникнення розбіжностей в економічних показниках різних країн світу.

1998 рік – в Україні запроваджено нову бюджетну класифікацію, узгоджену з міжнародними стандартами, а з 2001 року держава здійснює перехід на **Класифікацію видів економічної діяльності (КВЕД)**, згідно з міжнародними стандартами СНР.

Система національних рахунків являє собою сукупність взаємопов'язаних економічних показників, що відображають найважливіші

аспекти економічного розвитку, які пов'язані з виробництвом і споживанням товарів та послуг, розподілом і перерозподілом доходів, формуванням національного багатства країни.

Основні принципи побудови СНР представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Принцип	Характеристика
Концепція економічного кругообігу	Виробництво, розподіл, перерозподіл та споживання готової продукції кінцевим споживачем розглядаються як різні, але взаємопов'язані аспекти процесу відтворення
Групування господарських одиниць у сектори	Підприємницький, загальнодержавного управління, домогосподарств та некомерційний сектор.
Умова тотожності продукту і доходу	Розмежування руху продуктів, ресурсів та доходу. Вартість продукту є сумою витрат факторів виробництва, яка дорівнює сумі доходів, одержаних власниками цих факторів
Розмежування проміжної та кінцевої продукції	Кінцева продукція – це така, що призначена для кінцевого споживання, тобто для безпосереднього задоволення потреб споживача. Проміжна продукція — продукція, яка призначена для подальшої переробки.
Розмежування доходів та витрат	Витрати розмежовуються на поточні, які здійснюються постійно та капітальні, які здійснюються одноразово.
Розмежування податків	Податки розмежовуються на непрямі (податки на продукти) та на виробництво (земельний податок, на будівлі, основний капітал, фонд оплати праці).

Ключовим поняттям СНР є додана вартість, яка характеризує внесок конкретної сукупності факторів виробництва у створення вартості в економіці (табл. 1).

Додана вартість (Value Added) – різниця між виручкою від реалізації продукції, що випускає підприємство, та витратами на сировину.

Макроекономічні показники СНР дозволяють характеризувати найважливіші результати економічного розвитку всієї країни. За допомогою СНР є можливість визначити стан та тенденції розвитку національної економіки.

Основними показниками СНР є:

- 1) валовий внутрішній продукт (ВВП);
- 2) чистий національний продукт (ВНП);
- 3) національний дохід;

4) особистий дохід для використання населенням.

СНР забезпечує необхідною інформацією:

- органи державної влади для розроблення та реалізації економічної політики;
- міжнародні економічні організації (ООН, МВФ, МБРР, СОТ);
- наукові установи та виші для дослідження макроекономічних показників;
- підприємства, менеджерів різних рівнів з метою оцінки ситуації.

9.2. Валовий внутрішній продукт. Номінальний і реальний ВВП.

Система національних рахунків (СНР) дає змогу проаналізувати результати суспільного відтворення, основними показниками якої є валовий внутрішній продукт (ВВП), валовий національний дохід (ВНД), чистий внутрішній продукт (ЧВП), національний дохід (НД), особистий дохід (ОД), використовуваний дохід (ВД).

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – це сума вартості готових товарів і послуг, вироблених на території певної країни протягом певного проміжку часу, зазвичай року.

Кінцевий продукт – це продукт, що остаточно покинув сферу виробництва і призначений для кінцевого споживання.

Визначаючи ВВП не враховують вартість проміжного продукту.

Проміжний продукт – це продукт, що підлягає подальшому обробленню, переробленню або перепродажу.

Визначаючи ВВП не враховують і вартість реалізації уживаних речей та операції із цінними паперами, а також результати економічної діяльності у тіньовому секторі економіки.

Тіньова економіка (англ. Black economy, Ghost economy, Shadow economy, Non-observed economy) – це господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. «Тіньові» підприємства не перерозподіляють власних доходів до бюджетів та державних цільових фондів, вони не сплачують податків, збільшуючи власні прибутки.

За різними джерелами в тіньовій економіці України виробляється близько 50% усієї продукції. Сьогодні обсяг тіньових фінансових операцій в Україні сягає майже чверті національного ВВП. Тільки від контрабанди і порушення митних правил український бюджет втрачає 110 мільярдів гривень щорічно, від офшорних схем – 65 мільярдів, ухилення від сплати податків у фінансовому секторі – 35, через тіньовий ринок оренди землі – 40 мільярдів,

схеми з мінімізації сплати ПДВ (конвертцентри) – 20 мільярдів, контрафакт – 10 мільярдів гривень.

Офшорні зони – це держави або їх окремі території, в яких діє нульовий або пільговий режим оподаткування. Пільги надають підприємствам, які зареєстровані на території офшорної зони. Вони можуть вести свою діяльність фактично за межами цієї країни. За різними оцінками в офшорах приховується 10–13% світового ВВП, тобто понад \$10 трлн.

У ВВП не враховується обсяг продукції виготовленої домогосподарствами для власного споживання.

ВВП можна визначити як суму доданої вартості на всіх етапах виробництва. Існує ще два підходи до розрахунку ВВП:

1) видатковий підхід, за якого ВВП розглядається як сума видатків (витрат) на купівлю товарів та послуг (9.1):

$$\text{ВВП} = C + I + G + X_n, \quad (9.1)$$

де C – видатки споживачів на товари;

I – інвестиційні витрати фірм;

G – витрати держави на купівлю товарів та послуг;

X_n – витрати іноземців на купівлю товарів та послуг (чистий експорт або різниця між експортом і імпортом).

2) дохідний або розподільчий підхід, за яким ВВП є сумою доходів, що одержані від вітчизняних постачальників ресурсів та інших платежів (амортизації та інших непрямих податків на бізнес) (9.2).

$$\text{ВВП} = \text{ЗП} + \text{ПЦ} + \text{ПБ} + \text{РП} + \text{А} + \text{НПБ}, \quad (9.2)$$

де ЗП – заробітна плата найманих працівників;

ПЦ – проценти за кредит, одержані власниками грошового капіталу;

РП – рентні платежі, одержані власниками землі;

А – амортизаційні відрахування;

НПБ – непрямі податки на бізнес.

Розрізняють номінальний та реальний ВВП. **Номінальний** – виражений у цінах поточного року. **Реальний** – це номінальний ВВП скоригований на індекс цін, тобто виражений у цінах базового року.

9.3. Сіввідношення між основними показниками системи національних рахунків.

На основі ВВП визначають деякі інші взаємопов'язані макроекономічні показники.

Валовий національний дохід (ВНД) – це сумарна ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених за рік усіма факторами виробництва, що належать резидентам конкретної країни.

В сучасному міжнародно-правовому значенні резидентами називаються фізичні особи, що на законній підставі постійно перебувають у якійсь країні, але є громадянами іншої країни. Щоб визначити ВНД потрібно знайти суму доходів від вітчизняних факторів виробництва, що використовуються за кордоном та ВВП і відняти від цієї суми доходи, одержані іноземцями в конкретній країні.

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) – це макроекономічний показник, визначається як різниця між ВВП та річними амортизаційними відрахуваннями. ЧВП допомагає визначити річний обсяг виробництва товарів і послуг, який національна економіка зможе спожити, не скорочуючи виробничі можливості майбутніх періодів. ЧВП включає не всі валові внутрішні інвестиції, а тільки чисті інвестиції. Амортизація як частина валових внутрішніх інвестицій не входить до складу ЧВП. Вона показує запас капіталу, що вже використався в поточному році.

Національний дохід (НД) – це частина сукупного суспільного продукту, в якому представлена новостворена протягом року в тій чи іншій країні вартість. Визначається як різниця ВНД та амортизації і непрямих податків на бізнес. НД можна вирахувати порахувавши суму зуробітної плати, прибутку, процента і ренти.

Особистий дохід (ОД) – це дохід одержаний домогосподарствами з урахуванням трансферних платежів до сплати податків. Трансферні платежі – це ті, виплати, що одержує населення із бюджету, без безпосередньої участі у створення ВВП (пенсії, субсидії).

Використовуваний дохід (ВД) – це особистий дохід мінус податки, тобто та частина особистого доходу, яку використовують домогосподарства на свій власний розсуд та подається на споживання та заощадження.

Основні джерела

1. А. А. Ткаченко. Короткий курс економічної теорії: навч. посіб. – Запоріжжя: «Дике Поле», 2000. 584 с.

2. Г. І. Скорик, В. В. Барінов, М. Б. Швецова. Економічна теорія: навч. посіб. Львів. Львівська політехніка, 2014. 187 с.

3. Ткаченко А. А., Толок В. А. Наука сучасної логіки: навч. посіб. – Запоріжжя: «Дике Поле», 1999. 456 с.

4. Базилевич В. Д. Макроекономіка: навч. посіб./В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К.: Атіка, 2002. – 368 с.

5. Барінов В. В. Державне регулювання економіки: навч. посіб./В. В. Барінов, Г. І. Скорик. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 460 с.

Питання для самоперевірки

1. Що вивчає наука макроекономіка? Які ще розділи економічної теорії існують?

2. Що являє собою система національних рахунків? Яка історія її запровадження в Україні?

3. Дайте визначення поняттю валовий внутрішній продукт (ВВП).

4. Якими методами обчислюють ВВП. Наведіть формули.

5. Перерахуйте основні показники, о характеризують національний продукт.

6. У чому полягає відмінність між номінальним та реальним ВВП?

7. Що таке валовий національний дохід? Чим ВНД відрізняється від ВВП?

8. Дайте визначення терміну «чистий внутрішній продукт». За якою формулою він розраховується?

9. Розкрийте сутність поняття «національний дохід».

10. Поясніть різницю між особистим і використовуваним доходом?

11. За якою формулою визначається індекс споживчих цін та дефлятор ВВП? Розкрийте сутність інфлювання та дефлювання ВВП.

Тестові завдання

1. Який розділ економічної теорії вивчає закономірності функціонування національної економіки?

а) мікроекономіка;

б) мезоекономіка;

в) макроекономіка;

г) мегаекономіка.

2. В якому році в Україні було запроваджено систему національних рахунків?

- а) 1990;
- б) 1993;**
- в) 1997;
- г) 2000.

3. Сукупність взаємопов'язаних економічних показників, що відображають найважливіші аспекти економічного розвитку країни – це:

- а) Система національний рахунків (СНР);**
- б) Валовий внутрішній продукт (ВВП);
- в) Тіньова економіка;
- г) Оффшорні зони.

4. Якого із перерахованих принципів побудови СНР НЕ існує?

- а) концепція економічного кругообігу;
- б) групування господарських одиниць у сектори;
- в) розмежування податків;
- г) кастова система.

5. Що таке додана вартість?

а) різниця між виручкою від реалізації продукції та витратами на сировину;

б) сума вартості готових товарів і послуг, вироблених на території певної країни;

в) різниця між ВВП та річними амортизаційними відрахуваннями;

г) дохід одержаний з урахуванням трансферних платежів до сплати податків.

6. Який із перерахованих нижче показників не відноситься до СНР?

- а) ВВП;
- б) НД;
- в) ВНД;
- г) ООН.

7. Сума вартості готових товарів і послуг, вироблених на території певної країни протягом певного проміжку часу, називається:

- а) ВВП;**
- б) ВНД;

- в) НД;
- г) інфляція.

8. Оберіть вірне визначення терміну «кінцевий продукт».

- а) продукт, що остаточно покинув сферу виробництва і призначений для кінцевого споживання.
- б) продукт, що підлягає подальшому обробленню, переробленню або перепродажу;
- в) результат економічної діяльності тіньового сектору економіки;
- г) продукція виготовлена підприємствами, зареєстрованими в офшорних зонах.

9. Які із перерахованих показників НЕ враховують при обчисленні ВВП?

- а) вартість проміжного продукту;
- б) купівля-продаж цінних паперів;
- в) результати економічної діяльності у тіньовому секторі економіки;
- г) всі відповіді вірні.

10. Продукт, що підлягає подальшому обробленню, переробленню або перепродажу має назву:

- а) кінцевий;
- б) проміжний;
- в) промисловий;
- г) незавершене виробництво.

11. Які синоніми має термін «тіньова економіка»?

- а) Black economy;
- б) Ghost economy;
- в) Shadow economy;
- г) всі відповіді вірні.

12. Господарська діяльність поза державним обліком та контролем, що не відображається в офіційній статистиці має назву:

- а) податкова гавань;
- б) оффшорна зона;
- в) тіньова економіка;
- г) «блакитний океан».

13. Продукт, що остаточно покинув сферу виробництва і призначений для кінцевого споживання має назву:

- а) кінцевий;
- б) проміжний;
- в) запаси;
- г) підакцизний.

14. Оберіть характеристики «тіньових підприємств»:

- а) НЕ перерозподіляють доходи до державних цільових фондів;
- б) займаються работоргівлею;
- в) НЕ сплачують податки;
- г) правильні відповіді а) і в).

15. Які види ВВП розрізняють в економічній літературі?

- а) реальний та номінальний;
- б) національний та особистий;
- в) чистий та «тіньовий»;
- г) вірної відповіді немає.

16. Гонконг, Сінгапур, Гіблартар та Архіпелаг із 15 островів поблизу Нової Зеландії – це країни-приклад:

- а) «тіньової економіки»;
- б) оффшорні зони;
- в) рабовласники;
- г) традиційної економіки.

17. Макроекономічний показник, визначається як різниця між ВВП та річними амортизаційними відрахуваннями – це:

- а) ВНД;
- б) ЧВП;
- в) НД;
- г) ОД.

18. Сумарна ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених за рік усіма факторами виробництва, що належать резидентам конкретної країни має назву:

- а) ВНД;
- б) ЧВП;
- в) НД;

г) ОД.

19. Частина сукупного суспільного продукту, в якому представлена новостворена протягом року в тій чи іншій країні вартість називається:

а) ВНД;

б) ЧВП;

в) НД;

г) ОД.

20. Особистий дохід мінус податки – це:

а) ВНД;

б) ЧВП;

в) НД;

г) НД.